

Recenzja wydawnicza¹

Stosunki polsko-litewskie, kształtujące się na przestrzeni wieków, są wielowymiarowe i wielopłaszczyznowe. Dokonują się nie tylko w wymiarze politycznym, ekonomicznym, ale i społecznym. W związku z tym konieczne jest prowadzenie pogłębionych badań dotyczących stosunków polsko-litewskich, które są bardzo złożone. Problematyka ta jest szczególnie ważna i istotna w kontekście przemian dokonujących się we współczesnej Europie. W związku z tym w prowadzonych analizach uwzględniać należy nie tylko kontekst historyczny, ale i obecne relacje polsko-litewskie, których dalsza intensyfikacja niekiedy natrafia na liczne bariery. Niniejsza monografia została przygotowana przez wybitnych badaczy problematyki, którzy koncentrują się na różnych aspektach dotyczących relacji Litwy i Polski w różnych wymiarach. Prowadzone wywody dotyczą nie tylko obu państw, lecz zwracają również uwagę na wymiar terytorialny prowadzonych działań.

Recenzowana monografia obejmuje dziewięć artykułów tworzących spójną zwartą całość. Autorzy tekstów prowadzą pogłębioną analizę sylwetek osób, które wniosły istotny wkład w propagowanie relacji pomiędzy Litwą oraz Polską, wskazują na koncepcje organizacji państw Europy Środkowo-Wschodniej po odzyskaniu przez nie niepodległości, identyfikują rolę Wilna w integrowaniu administracji rządowej i samorządowej. Podejmują też temat współpracy naukowej realizowanej pomiędzy Polską oraz Litwą, koncepcji wielopoziomowej polityki historycznej na przykładzie Warszawy i Wilna. Autorzy artykułów przedstawiają podejmowaną problematykę z różnych perspektyw, opierając się na pogłębionych analizach. W związku z tym warto tę tematykę wciąż poszerzać o nowe wątki badawcze. Warto podkreślić dobór artykułów, które zostały włączone do niniejszej publikacji. Są bardzo interesujące i zarazem mogą stanowić inspirację dla prowadzenia dalszych dociekań badawczych. Artykuły włączone do niższego rocznika zostały przygotowane w sposób rzetelny i prawidłowy, w oparciu o bogaty materiał badawczy. Zwraca uwagę precyzyjność prowadzonych wywodów przez ich Autorów.

¹ Recenzja wydawnicza „Rocznika Stowarzyszenia Naukowców Polaków Litwy” pt. *Integracja Wilna i Warszawy w perspektywie historycznej, społecznej, kulturowej i politycznej*, T. 23A, Wilno, Litwa 2023, pod red. naukową Joanny Kos-Łabędowicz i Sylwii Talar.

W pierwszym artykule pt. *Maria Łowmiańska – międzywojenna badaczka dziejów Wilna* Henryka Ilgiewicza omawia życie i dorobek naukowy Marii Łowmiańskiej – pedagogika i historyka, absolwentki Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie. Autorka przedstawia krótki życiorys tej badaczki, a następnie wskazuje na jej dorobek naukowy, omawiając w szczególności pracę doktorską pt. „Przed najazdem moskiewskim w 1655 roku”, obronioną w 1931 r. na Wydziale Humanistycznym USB. Artykuł stanowi szczegółowe studium dotyczące działalności naukowej tej badaczki, której działalność naukowa została przerwana przez wybuch drugiej wojny światowej. Jak podkreśla Ilgiewicz w okresie wileńskim Łowmiańska wniosła znaczący wkład w badania dziejów Wielkiego Księstwa Litewskiego, a w szczególności miasta Wilna w XVI–XVIII w. W mojej ocenie recenzowany artykuł jest niezwykle wartościowym studium całego dorobku Łowmiańskiej przygotowanym w oparciu o bogate źródła archiwalne i drukowane, publikacje tej badaczki oraz trafnie dobraną literaturę przedmiotu.

W kolejnym artykule pt. *Fryderyk Hechell (1794–1851). Droga wielkiego polskiego medyka sądowego z Wilna do Krakowa* Jan Widacki przedstawia sylwetkę i zarazem życiorys polskiego medyka sądowego, który zapoczątkował polską szkołę medycyny sądowej. Autor w niezwykle interesujący sposób przedstawia dzieciństwo i lata szkolne Hechella, a następnie szczegółowo omawia lata studiów przyszłego medyka. Omawia jego praktykę lekarską w Ruciane i drogę do objęcia stanowiska szefa Katedry Medycyny Sądowej na Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie. Katedrę objął w 1834 r. i kierował nią do 1851 r. Jego dzieło było kontynuowane. Ten starannie wykształcony medyk sądowy pozostawił po sobie dzieła, które dotyczą nie tylko medycyny sądowej, ale również higieny, alkoholologii i historii medycyny. Należy podkreślić wysoki poziom merytoryczny prowadzonych wywodów, szczegółowe przedstawienie faktów dotyczących wielkiego polskiego medyka sądowego, który urodził się w Wilnie.

W artykule Adama Chajewskiego pt. *Między proto-Trójmorzem a neo-Jagiellonizmem – koncepcje organizacji państw Europy Środkowo-Wschodniej po wybiciu się na niepodległość, prezentowane na łamach miesięcznika politycznego „Niepodległość”* prowadzono interesujące rozważania koncentrujące się wokół programów niepodległościowych prezentowanych w polskim miesięczniku. Autor szczegółowo

omawia koncepcję określaną mianem proto-Trójmorza, a także jej kontr-koncepcję federacji na obszarze bałtycko-czarnomorskim. Tematyka artykułu skłania do głębokiej refleksji na temat różnych koncepcji organizacji państw Europy Środkowo-Wschodniej po odzyskaniu niepodległości. Warto podkreślić walory merytoryczne i poznawcze artykułu, a zarazem i nowatorskie spojrzenie Autora na tę tematykę.

W artykule pt. *Warszawa i Wilno a konsolidacja polskiej oraz litewskiej państwowości* Tadeusz Juchniewicz i Artur Ławniczak podejmują problematykę dotyczącą społeczności będącej istotnym problemem każdej państwowości. Autorzy w interesujący sposób prowadzą pogłębioną dyskusję dotyczącą umiejscowienia społeczności litewskiej na przestrzeni wieków, koncentrującą także się wokół lokalizacji polskiej stolicy w różnych okresach dziejowych. Jest to interesujące studium porównawcze dotyczące procesów państwowotwórczych, które początkowo, jak podkreślają Autorzy, przebiegały zasadniczo w innych ośrodkach, a po czasie ich środek ciężkości przeniósł się na środkową Wisłę i górną Wilię. Zwraca uwagę jasność i klarowność prowadzonych wywodów.

W artykule pt. *Integrująca rola Wilna w kształtowaniu się Okręgu Administracyjnego – Ziemia Wileńska. Przykład powiatowych związków komunalnych w latach 1922–1925* Waldemar Kozyra zwrócił uwagę na rolę Wilna w procesie tworzenia oraz integrowania polskiej administracji rządowej oraz samorządowej. Analiza obejmuje pierwsze lata po włączeniu ziem byłej Litwy Środkowej do Rzeczypospolitej Polskiej tj. w okresie funkcjonowania okręgu – Ziemia Wileńska w latach 1922–1925. Autor w niezwykle dociekliwy sposób omawia utworzenie okręgu administracyjnego Ziemia Wileńska. Następnie przedstawia organizację i funkcjonowanie samorządu powiatowego. Podkreśla, że w omawianym okresie rola Wilna w procesie integracji administracji rządowej i samorządu terytorialnego w Okręgu Ziemia Wileńska była bardzo istotna. Przejawiało się to w tym, że wszystkie najważniejsze organy administracji publicznej, zarówno pierwszej, jak i drugiej instancji miały swoją siedzibę w Wilnie. Nie bez znaczenia była działalność powiatowych związków komunalnych na Wileńszczyźnie i w rezultacie, jak konstatuje Autor, można twierdzić, że samorząd powiatowy odegrał znaczącą rolę w aktywowaniu także miejscowego społeczeństwa, w szczególności inteligencji miejscowej oraz miejskich i wiejskich działaczy samorządowych. Zwraca uwagę przenikliwość i precyzyjność prowadzonych wywodów. Warto podkreślić, iż w artykule wykorzystano bogatą literaturę

przedmiotu. Wysoko należy ocenić walory poznawcze i merytoryczne niniejszego artykułu.

W kolejnym artykule pt. *Współpraca naukowa Polski i Litwy. Odwzorowanie w bibliograficznych bazach danych i realia prawne* Veslava Osińska, Katarzyna Nosek i Bernardeta Iwańska-Cieślik podejmują problematykę dotyczącą współpracy publikacyjnej pomiędzy Polską i Litwą. Jak podkreślają Autorki, naukowe bazy bibliograficzne odgrywają szczególne znaczenie w procesie oceny parametrycznej pracowników, dla tworzenia rankingów uczelni, porównywania potencjału naukowego czy też stopnia zaawansowania technologicznego państw. Zwracają uwagę na to, że we współczesnych badaniach bibliometrycznych wyróżnia się pięć wymiarów prowadzonych analiz. W niniejszym artykule Autorki wykorzystywały i przedstawiły analizę danych o współpracy naukowej w tych dwóch państwach, wykorzystując w tym celu metadane współautorstwa pozyskane z globalnych naukowych baz bibliograficznych. Przedstawiły informację o bazach danych, przeprowadziły analizę współautorstwa, a także dokonały analizy prawnej płaszczyzny, w oparciu o którą rozwija się współpraca naukowa Polski z Litwą. Wskazały również na wybrane przykłady inicjatyw dotyczących sfery nauki pomiędzy tymi dwoma krajami. Zidentyfikowały wiele problemów w zakresie współpracy naukowej, jak również wskazały, że większe sukcesy odnotowano w zakresie współpracy pod patronatem unijnym aniżeli pomiędzy tymi dwoma państwami. Podkreśliły, że realizacja wzajemnej współpracy naukowej jest trudna, pomimo że jest ściśle regulowana przez przepisy każdego z krajów. Warto zwrócić uwagę na interesujące wnioski, które wynikają z przeprowadzonej analizy. Jak konstatują Autorki, chociaż wydawać się by mogło, że współpraca naukowa pomiędzy Polską a Litwą powinna się dynamicznie rozwijać, jednakże intensywność wzajemnych kontaktów jest zdecydowanie mniejsza, aniżeli można było przypuszczać. Warto zwrócić uwagę, że artykuł posiada nie tylko walory merytoryczne, ale również wskazuje na rekomendacje pożyteczne dla naszych decydentów.

Prowadzone przez Danutę Kamilewicz-Rucińską rozważania w artykule pt. *Misja Konsulatu Rzeczypospolitej Polskiej w Wilnie (1998–2002)* koncentrują się wokół roli Konsulatu Generalnego RP w Wilnie, w szczególności w zakresie współpracy z mniejszością polską. Autorka w oparciu o dokumenty, artykuły prasowe i inne materiały przedstawia cele i zadania placówek konsularnych, szczegółowo analizuje rolę i

funkcjonowanie Konsulatu Generalnego RP w Wilnie i jego aktywność, a następnie omawia działalność Konsulatu wobec obywateli RP i państwa litewskiego. Warto zwrócić uwagę na tę część artykułu, która dotyczy współpracy Konsulatu Generalnego z mniejszością polską. Jak zwraca uwagę Autorka, najważniejsze zadania konsula w Wilnie odnoszą się do ochrony praw interesów RP i obywateli, prowadzenia działań na rzecz nawiązywania i rozwijania przyjaznych stosunków oraz współpracy z Litwą, a także współpracy z mniejszością polską. Warto podkreślić, że prowadzone rozważania zostały szczegółowo udokumentowane. W mojej ocenie jest to wartościowe opracowanie dotyczące roli Konsulatu RP w Wilnie, który był bardzo aktywny. Należy podkreślić, iż Autorka zwróciła uwagę na wiele problemów, które są istotne również obecnie dla przyszłości sytuacji litewskich Polaków. Wnioski te warto wykorzystać.

W artykule pt. **Wielopoziomowa polityka historyczna na przykładzie Warszawy i Wilna** Natalia Matiaszczyk przedstawia nowatorską koncepcję wielopoziomowej polityki historycznej na przykładzie Warszawy i Wilna. Sformułowano interesujące pytania badawcze: czym jest wielopoziomowa polityka historyczna? Jak wygląda wielopoziomowa polityka historyczna w Warszawie i Wilnie? Ze względu na rozległość badanej problematyki podjęto się omówienia tylko wybranych elementów, które odzwierciedlają wielopoziomowy aspekt polityk historycznych w tych dwóch miastach. Dyskusję Autorka rozpoczyna od wyjaśnienia pojęcia polityki historycznej, wskazuje i przedstawia szczegółowo aspekty teoretyczne wielopoziomowej polityki historycznej. Następnie prowadzone rozważania teoretyczne ilustruje przykładami wielopoziomowej polityki historycznej w Warszawie i w Wilnie. Jak zauważa, wielopoziomowa polityka historyczna jest stosunkowo nową koncepcją obejmującą trzy funkcje miast, co pozwala na stworzenie nowego modelu zarządzania pamięcią. Warto podkreślić nowatorskość podjętej problematyki badawczej w niniejszym artykule, a zarazem zwięzłość prowadzonych wywodów.

W ostatnim artykule pt. **Michał Sienkiewicz – sportowy integrator Polaków i Litwinów na Wileńszczyźnie** Rafał Jung przedstawia sylwetkę sportowca i aktywnego działacza na rzecz sportu Polaków na Wileńszczyźnie – Michała Sienkiewicza. Ten niezwykle człowiek był uczestnikiem życia sportowego w czasach sowieckich, będąc między innymi sędzią podczas pokazu konkursu skoku o tyczce z udziałem Władysława Kozakiewicza w 1980 r. Jak zwraca uwagę Autor, Michał Sienkiewicz pełnił funkcję integracyjną pomiędzy Litwinami a Polakami na

Wileńszczyźnie. Takie spojrzenie daje nam nową perspektywę oceny roli i działalności tego niezwykłego sportowca, a później aktywnego działacza na rzecz sportu Polaków na Wileńszczyźnie. Warto podkreślić, na co zwraca uwagę Autor, że Sienkiewicz był jednym z uczestników i inicjatorów odbudowy litewskiego Narodowego Komitetu Olimpijskiego oraz Polskiego Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” na Litwie. Wskazuje on na rolę sportu, który może sprzyjać budowaniu i kontynuacji tożsamości narodowej.

Reasumując stwierdzić należy, że omawiana publikacja – to aktualne i wartościowe opracowanie naukowe. Poszerza i aktualizuje ona istniejący stan wiedzy z zakresu badanej tematyki. Zostało napisane przystępnym językiem. Wysoko oceniam tę publikację naukową i w pełni rekomenduję do publikacji.

Dr hab. Małgorzata Dziembala, prof. UE
Katedra Międzynarodowych Stosunków Ekonomicznych,
Wydział Ekonomii, Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach